

Εισαγωγή

Περιεχόμενο αυτού του βιβλίου είναι το ιστορικό γλωσσικό ζήτημα από την οπτική γωνία της κοινωνιολογίας. Η αναλυτική προσπάθεια δεν αφορά τη γλώσσα αλλά τις μεταγλωσσικές θεωρίες για την ελληνική γλώσσα. Προσεγγίζει το γλωσσικό ζήτημα ως διαμάχη ιδεολογική και υποδεικνύει ότι η σχέση του με τη γλώσσα την ίδια είναι συχνά δευτερεύουσα.

Όπως δείχνουν οι χρονολογίες στον τίτλο, το βιβλίο πραγματεύεται την ιστορία του γλωσσικού ζητήματος για εκατό χρόνια από την τελευταία εικοσαετία του 19ου αιώνα μέχρι την εμφάνιση του νέου, όπως ονομάστηκε, γλωσσικού ζητήματος τη δεκαετία του 1980. Η δομή των περιεχομένων δεν παρακολουθεί την ιστορική εξέλιξη χρονολογικά, πράγμα που οδηγεί και σε ορισμένες αλληλεπικαλύψεις. Δεν αναφέρεται στα ιστορικά γεγονότα με τη σειρά, γιατί ακολουθεί δύο ερμηνευτικά νήματα, την πολιτική διάσταση της γλωσσικής διαμάχης και τη σχέση της γλώσσας με το έθνος. Οι δύο ερμηνευτικοί μίτοι αλληλεπικαλύπτονται βέβαια στην ιστορία, αλλά χρειάζεται να ξεχωρίσουν στην ανάλυση για να γίνουν αυτοτελώς ορατοί και η παρακολούθηση του καθενός χωριστά επιβάλλει το χρονολογικό πήγαινε-έλα.

Το ιστορικό γλωσσικό ζήτημα, ιδιοτυπία της ελληνικής κοινωνίας και σημαντική παράμετρος στην εξέλιξή της, χαρακτηρίζεται από τη στρατευμένη συμμετοχή στην ιδιαίτερα μα-

κρόχρονη διαμάχη για το κανονιστικό ζήτημα ποια γλώσσα «πρέπει» να μιλούν οι Έλληνες. Όλοι οι συμμετοχοί αλλά και οι περισσότεροι μελετητές έμειναν μακριάτο διάστημα παγιδευμένοι στο γλωσσικό δίλημμα, αν «πρέπει» οι πολίτες του ελληνικού κράτους να μιλούν την καθαρεύουσα ή τη δημοτική, με αποτέλεσμα να μην μπορέσουν οι περισσότεροι να αποστασιοποιηθούν, ώστε να θέσουν το ερώτημα: γιατί υπήρξε το δίλημμα, με άλλα λόγια για ποιους κοινωνικούς λόγους η καθαρεύουσα παρέμεινε επίσημη γλώσσα του κράτους για τόσες πολλές δεκαετίες.

Το ιστορικό γλωσσικό ζήτημα και τη μεγάλη βιβλιογραφία που το συνοδεύει διατρέχει η πολιτική ερμηνεία, που επιζηεί μέχρι πρόσφατα και ταυτίζει τον καθαρευουσιανισμό με την κοινωνική και πολιτική αντίδραση. Το ερμηνευτικό αυτό σχήμα (που σε μεγάλο βαθμό είναι προφανές στα ίδια τα ιστορικά γεγονότα) από κάποια στιγμή στην ιστορία του ζητήματος και πέρα το αμφισβήτησαν οι ίδιοι οι δημοτικιστές, με στόχο να παραμερίσουν το ορατό εμπόδιο, την πολιτική πόλωση του θέματος, ώστε να αρθεί το γλωσσικό πάνω από κομματικά συμφέροντα και πολιτικές αντιθέσεις, στην πραγματική του εθνική διάσταση, που θα επέτρεπε να λυθεί με την επιβολή της δημοτικής.

Οι λίγοι που πρόσφατα αμφισβήτησαν πλήρως την πολιτική ερμηνεία, επικαλούμενοι στο όνομα της νηφαλιότητας τα αδιέξοδα στα οποία οδήγησε το πάθος ή ο φανατισμός που συνόδευε τη γλωσσική σύγκρουση, ισχυρίστηκαν επίσης ότι καμία από τις δύο μεταγλωσσικές θεωρίες δεν ταυτίζεται με πολιτικές θέσεις και επιδίωξαν τον πλήρη παραμερισμό της πολιτικής ερμηνείας, με στόχο να αναδείξουν την πραγματική «γλωσσική» διάσταση του ζητήματος, πράγμα που έκριναν ότι θα οδηγούσε στη λύση με τη «σύνθεση» των δύο γλωσσών, καθαρεύουσας και δημοτικής.

Το πιο διαρκές ωστόσο και ισχυρό νήμα στην ιστορία του γλωσσικού ζητήματος είναι η σχέση της γλώσσας με το έθνος.

Πολλές εκατοντάδες σελίδες έχουν γραφτεί για την υπεράσπιση της καθαρεύουσας και την παράλληλη καταδίκη της δημοτικής κι άλλες τόσες για την καταδίκη της καθαρεύουσας και την υπεράσπιση της δημοτικής. Οι συγγραφείς επικαλούνται και από τις δύο πλευρές το έθνος και τα συμφέροντά του για να υπερασπίσουν είτε την καθαρεύουσα είτε τη δημοτική ως «την» εθνική γλώσσα.

Όσο περισσότερο εξοικειώνεται κανείς με τη μεγάλη βιβλιογραφία του γλωσσικού ζητήματος τόσο περισσότερα ερωτήματα εμφανίζονται αναπάντητα, με σταδιακό αποτέλεσμα να παίρνουν σιγά σιγά μορφή αλληλεπικαλυπτόμενες ερμηνείες που εμποδίζουν την κατανόηση των γεγονότων. Η πορεία προς την ανάλυση του ιστορικού φαινομένου διευκολύνεται από την απόπειρα ερμηνείας των ερμηνειών, που οι ίδιοι οι φορείς των δύο μεταγλωσσικών θεωριών έδωσαν τόσο για να υπερασπίσουν την ορθότητα της γλωσσικής τους θέσης όσο και για να πολεμήσουν τη λαθεμένη θέση των αντιπάλων. Οι ερμηνείες άλλωστε περιέχουν αναιρέσεις και αντιφάσεις που η αναγωγή τους στα ευρύτερα κοινωνικά γενόμενα τους αποδίδει διαφάνεια και η γλωσσική διαμάχη αποχτάει κοινωνικά νοήματα.

Η πρώτη, προφανής στην απλή παράθεση των γεγονότων και παρούσα ως σταθερά ερμηνευτική του ζητήματος πολιτική ερμηνεία, που ταυτίζει τον καθαρευουσιανισμό με την «αντίδραση» ή τη στενοκεφαλιά και το δημοτικισμό με την πρόοδο ή τη φωτισμένη σκέψη, έχει τη δική της ιστορία. Θα αρχίσουμε από αυτή, μετά από ένα ιστοριογραφικό εισαγωγικό σημείωμα με τα γεγονότα που συμβολίζουν τη γλωσσική διαφορά.

Η ανάλυση της γλωσσικής διαμάχης με αναφορά στην ελληνική γλώσσα ως συστατική του ελληνικού έθνους περιέχεται στο δεύτερο μέρος. Η κατανόηση του σύγχρονου γλωσσικού ζητήματος σχετίζεται στενά μαζί της. Είναι πολλά τα ίχνη που άφησε στην ελληνική κοινωνία η κυριαρχία της τεχνητής καθα-

ρεύουσας ιδίως στις μεταγλωσσικές πεποιθήσεις της ελληνικής γλωσσικής κοινότητας. Η μακρόχρονη διαμάχη επέτρεψε σε ακραίες κανονιστικές αντιλήψεις να παραμείνουν κυρίαρχες στην κοινωνία και στο εκπαιδευτικό σύστημα. Έτσι η ιστορική διγλωσσία κληρονόμησε στην ελληνική κοινωνία την τάση ευκολότερης από αλλού αποδοχής γλωσσικών μυθολογιών.

Προτρέχοντας στην ανάλυση θα λέγαμε ότι η συσχέτιση της ιστορικής διαμάχης για την εθνική γλώσσα με την εθνική ταυτότητα αναδεικνύει τη μεγάλη σημασία για την ευρωπαϊκή εποχή μας εξάρτηση του σύγχρονου λεγόμενου γλωσσικού ζητήματος από μια εθνική ιδεολογία που αντιλαμβάνεται και αξιολογεί την εθνική ταυτότητα φτωχή ως προς την αξία της και ανεπαρκή ως προς το κύρος της στην Ευρώπη.